

Cibinium, Szeben, Sibiu és a székelyek.

Mi tőrés, tagadás benne, bizony nagyon rám férne a dr. Karácsonyi János 100 körmöci aranya! (Lásd: E. I. Sz. II. 167 l.) De hát szent igaz, hogy én olyan hiteles, XII.—XIV. század-beli írást nem tudok felmutatni, amelyben akár a Cibiniensis arx, akár a Castrum Cibiniense, vagy Cibinburg előfordul. Ám, ha jól emlékszem, én ezeknek a kimutatását nem is tartottam szükségesnek. Még pedig azért nem, mert én megelégedtem avval a két szavahihető adattal, amelyre *nyelvészeti* fejtegetésemet fölépítettem. Mert én nem történelmi tanulmányt akartam írni, hanem nyelvészeti fejtegetést, szómagyarázatot. Ám használják föl, vagy vessék el a történettudósok, ahogy jónak látják!

Aki figyelmesen olvasta el cikkemet, az tudja, hogy én nem állítottam azt, hogy a szászoknak hét városáról nevezték el Erdélyt Siebenbürgennek, mert hiszen éppen azt fejtegetem cikkemben, hogy e névnek *sieben* része *népetymologia* útján keletkezett. S hogy ez lehetséges, azt itt most nem szándékom bizonyítani. Melich János nyelvtudósunk a megmondhatója, hogy efféle igenis lehetséges (vö. E. I. Sz. II. 31. l.). S aki az én vitás cikkemben csak egyetlenegy *Cibinburg*-ot is talál, annak én rögtön fizetek *egy* (de csak *egy!*) aranyat. Mert engedelmet kérek, Karácsonyi engem avval vádol meg, hogy a nem létező *Cibinburg*-ról beszélek. Hogy én honnan tudom, hogy *Cibinburg* nevü vár létezett? Biz én sehonnan sem tudom. Én csak azt tudom, hogy régi latin okleveleink *Cibinium*-ról tesznek említést, valamint azt is tudom, hogy *Sibenburg* igenis — létezett! Még pedig nemcsak mint vár, vagy város, hanem mint országrész,

tartomány. Mert a szászok, németek, mint a nürnbergi Schedel is, tehát tudták, hogy pl. Brandenburg, Mecklenburg nemcsak vár, hanem egész tartomány. S ez a tartomány-név fennmaradhatott később is, amikor már a város maga a *Hermannstadt* nevet viselte. A magyar *Szeben* s a román *Sibiu* azonban azután is megőrizte az ősi elnevezést. Hogy az ősi latin *Cibin* és a szász *Siben* meddig dívott, azt én nem tudom; azt is elhiszem, hogy a tatárjárás előtt a szászoknak nem volt váruk, de a tatárjárás 1241.-ben volt, Schedel geografas pedig 1493.-ban (ha talán megkésve is) emlékezik meg *Sibenburg*-ról, még pedig nem is a városról, hanem a tartományról, a másik enemű tartomány-névvel: *Wortzland*dal együtt. (A brassai *Cenk-en* is *Burg* „vár” állott: E. I. Sz. II. 171.) S az a „tudatlan” Schedel még arról is tud, hogy merre volt az akkori *Transsilvania*. A bécsi egyetemi tanulók „terra septem castrensium”-a éppen a szász „Sibenburg”, Siebenburgen” elnevezést igazolja.

De semmi szófia el nem vitathatja régi (s tudtommal hiteles) latin okleveleink *Cibinium*-át. „A *Cibin* folyó partján letelepedő szászok a vidék fölött emelkedő hegyen építették Szibin várát; róla neveztetett el azon város, mely okleveleinkben jó ideig *Cibinium*, utóbb villa *Hermanni*, *Hermannsdorf*, *Hermannstadt* néven fordul elő.” (*Pesti Frigyes*: „Az eltűnt régi vármegyék”, II. 12. l.) Valamint nem vitathatja el a nürnbergi *Schedel*nek 1493.-ban följegyzett *Sibenburg* tartományát sem. Es semmi filozófia el nem vitathatja az 1659. május 24. — június 25-diki szászsebesi országgyűlés végzéseinek harmadik artikulusában levő ezen pontot: „A szászország insigneja legyen hét kolcsos város, környül való írása; *Sigillum nationis Saxonicae*”. Tehát „a magyar királyoktól épített hét vár”-ról nem lehet itt szó!

S most engedjen meg nekem dr. Karácsonyi még egy idevágó kérdést. Honnan eredt a Hunyadiak *Sibinyáni* „erdélyi” elnevezése? Vajjon nem a régi *Sibin*-ből származott-e?

Ami pedig a megbízhatóságot illeti, én igazán nem tudom, hogy miért ne volna megbízható az említett magyar okleveleknek és *Schedel*nek tanúsága, s miért volna megbízhatóbb mások tanúsága? S miért ne higgyek én dr. Borbélynak, aki a magyar „hét vár” elnevezésről nem tud, s miért higgyek dr. Karácsonyinak, aki szerint az a hét vár „a magyar nemzet *discóségét*” hirdeti? Hiszen a tatárjárás előtti „septem castra” a „hét vár-

megye” latin megfelelője (E. I. Sz. I. 180.), ellenben a bécsi egyetem későbbi (XIV. századi) „terra septem castrensis”-a a német „Sibenburg, Siebenburgen” latin fordítása.

S miért lenne Aeneas Sylvius és Oláh Miklós „tudatlan”, s a szászsebesi országgyűlés végzése „tévedés”? Miért ne lehetne inkább a *néphagyományok* szentesítése? Azt sem tudom, hogy miért lenne Nagy Géza, ez az elmélyedő tudós, „mindig lidércfény után futkosó”, midőn maga a tisztelt cikkíró is „a magyar nemzet dicsőségét” emlegeti?

Úgyvagyok az „eszegel” névvel is. Ibn Rosztech *arab* geografusnál a mássalhangzók olvasása helytelen. Gardézi *perzsa* írónál viszont — úgy tudom — a magánhangzóké. Vajjon hol van itt az igazság?

Én azonban nem Roeszler, Hunfalvy, Pauler, Nagy Géza megállapításait „fogadtam el”, hanem Melich Jánosnak a *nyelvtudósnak*, alapos nyelvészeti kutatásaira támaszkodom, midőn azt a véleményemet kockáztatom meg, hogy nagyon „valószínű” a székelység török eredete, még pedig *bolgár*-török eredete. Mert az ma már kétségtelen, hogy azon a tájon bolgár törökség telepedett meg; s miért ne magyarosodhatott volna az el, mint ahogy más része elszlávosodott? Bolgár név a *Küküllő*; s talán a *Fekete-ügy* nem a bolgár *Karasu* mása-e? (Vö. *Cerna voda*, E. I. Sz. II. 32.)

Ha maga a „székely” név nem az „eszegel” név utóda is, az se baj. Majd megfejti más, nem „elvakult” kutató. Elvégre nekem igazán mindegy, hogy *Cibin*, *Sibenburg*, meg *eszegel* volt-e valaha, vagy nem volt-e? Majd eldöntik azt a történet-tudósok. Számomra csupán egy a fő: az *igazság*. De az az igazság, amelyet be lehet bizonyítani. Az előtt meghajlok. Hal-lottam én már olyat is, hogy Trója csupán Homérosz „mesé”-je, míg Schliemann ki nem ásta. Sőt, hogy maga Homérosz sem élt soha, akárcsak az angol Shakespeare. Én csak annak örven-dek, hogy ime, végre mégis megindult egy eleven és aktuális tudományos gépezetnek vígan kattogó kereke.

Steuer János.

II.

MÉGEGYSZER „SIEBENBÜRGEN”.

Fenti címen az E. I. Sz. 1925. évi 4-ik számának 172-ik oldalán közölt tanulmányba értelemzavaró nyomdai hiba csúszott be. Az itt feltételezett 7 vár a következő volt: 1. *Klausenburg*. 2. *Thorenburg*. 3. *Kokkelburg*. 4. *Schässburg*. 5. *Marienburg*. 6. *Törzburg*. 7. *Cibinburg*. Szerk.

Nemes József úrnak szóban levő tanulmányára vonatkozólag az alábbi hozzászólást kaptuk:

Nemes József új ötletére „Siebenbürgen” eredetéről ezeket válaszolom. Ne tessék a régi kereskedőket olyan tudatlannoknak tartani, hogy 6—7 hegyláncot megmásztak avégből, hogy Danzigból Várnába jussanak, holott ők ezt az utat síkon és vizen kényelmesen megtehették. Ha külföldi könyvekhez nehéz hozzáférni, tessék elővenni Jorga Miklósnak: *Studii istorice asupra Chiliei și Cetatei Albei* c. Bukarestben 1900-ban megjelent művét s abból is megláthatja, hogy még a XIV. században is Cetatea Alba, Jászvásár (Jassy), Szucsava, Kemeniez, Lemberg (Ilyvó), Wladimir, Danzig városokon keresztül ment a kereskedelmi forgalom a Fekete- és Keleti-tengerek között (82, 83, 301).

Különben is a Nemes úrtól felsorolt várak közül Törcsvár csak az 1375—77. években épült (Urkundenbuch zur Gesch. d. Deutschen in Sieb. II. 480.). Nagyszebenben pedig soha se volt vár. Az pedig bizonyos, hogy a *terra septemcastrensis*, azaz *Siebenbürgen* már 1200-ban, tehát a későbbi szászföldön épült várak keletkezése előtt ismeretes volt. Minek erőlködni tehát megint új és egész Erdély területére semmi joghatósággal nem bíró várak kitalálására, mikor egész Erdélyben 1211 előtt csak az parancsolt, akinek hivatalos neve a magyaroknál *gyula*, a szlávoknál *vajda* vala. Ezt nevezték latinul *princeps septem castrorum*-nak, németül *Herzog von Siebenbürgen*-nek s ebből rövidült meg a Siebenbürgen.

A legrégebb, Erdélyt említő oklevél, a zabori kiváltságlevélnek *princeps Ultrasylyvanus* kifejezése s az, hogy Vajda Szentivánt még 1332-ben is *villa Principis*-nek írják, mutatja az erdélyi vajda nagy hatalmát (Monumenta Vaticana Hungariae I. 104.). Már pedig az csak nem kétséges, hogy ő a hét, magyar katonaságtól őrzött váraknak (Szolnok, Doboka, Kolozs,

Torda, Küküllő, Fejérvár, Hunyad) volt kormányzója és az azokhoz csatolt seregeknek volt vezére, németül: *Herzog*-ja. Méltán hívták tehát őt németül *Herzog von Siebenbürgen*-nek itthon is, külföldön is s ennél fogva a *Siebenbürgen* név csakis az ő akár népies, akár hivatalos elnevezéséből származott.

Dr. Karácsonyi János.

III.

FENNMARADT-E A RÉGI MAGYAR NYELVBEN A GEPIDA NÉV NYOMA?

„A székelyek ősei és a székely-magyarok” című értekezésemben azt állítottam, hogy a magyarok 896-ban végleges hazájukba való beköltözésükkor itt találták a gepida nemzet maradványait.

Azt vethették volna egyesek ellen, hogy akkor miért nincs ennek nyoma a régi magyar nyelvben, különösen a régi magyar helynevekben? Merő igaz, hogy a besenyők és olaszok (vallonok) is beleolvadtak a magyarokba, de ittlakásuk emléket fentartotta a sok Besenyő, Olaszi helynév. — Miért nincs Gepida vagy Gepid helynév?

Először is azt feleljük erre: abból, hogy a külföldiek és más nemzetbeliek gepidáknak írják a 454—468-ban itt uralkodó germán nemzetet, nem következik, hogy ez önönmagát is úgy hívta. A német nem nevezi magát németnek, hanem *deutsch*-nak, viszont a német hiába hív bennünket *ungarn*-nak, mi mégis *magyarnak* tartjuk magunkat.

Azután pedig az bizonyos, hogy a honalapító magyar nem a nyugat-rómaiaktól, se nem a taliánoktól vagy a latinfrankoktól hallotta a gepida nemzet nevét, mert hisz azok akkor már messzire laktak Magyarországtól. A régi Pannonia 527-től 546-ig a már görögül beszélő és író kelet-rómaiaké, 546—568-ig a longobárdoké, 568-tól 796-ig az avaroké volt, azontul pedig 898-ig a szlávok lepték el.

Ha már most megvizsgáljuk a VI—VIII. századbéli görög szerzők (Menander Prokopitheophylakt) műveit, azt látjuk, hogy ezek nem gepidá-nak írják e nemzet nevét, hanem Γηραις-nak

latinosan átírva Gepaes-nak. A gepida szó, csak a Gepaes görög többesiből, a Gepaides-ből elvont, új alak.¹

Csakhogy a VII. században a görög ember a Γηπαίς névben álló η (ita, éta) hangzót már nem é-nek, hanem hosszú í-nek ejtette ki. Tőle tehát az a szláv, amely épen az 500-ik évtáján kezdett költözni először az Alduna és Kárpátok közé, azután a Balkán-félszigetre, nem e hanem í hangot hallott és vett át a Γηπαίς első szótagában.

De továbbá az is bizonyos, hogy a görög Γ (g) a fenhangú e-í hangzók előtt már nem g-nek, hanem j-nek vagy legfeljebb gy-nek hangzott (v. ö. anjel, gymnázium.) Tehát csak régi írásmód volt a VI—VIII. század görög tudósainál a Γηπαίς alak, valóságban az akkori kiejtést lehetőleg utánozva Jíp-nek hangzott a nemzet neve az V—VIII. századbeli görögök ajkán s így vették át tőle azt a szlávok is.

De ugyancsak a szlávok a görögből átvett s az iota (J) után következő (ita, éta = η) hangokat csakhamar összevonták, mert ők egyáltalában a gyors kiejtésre törekednek, egy rövid í hangba. Csattanós bizonyossága ennek, hogy a görögből átvett Ιησους név a görög-keleti szlávoknál Iszusz lett.²

Ha már most e törvényt alkalmazzuk a Jíp névre, akkor ennek a szlávok ajkán Ip-ra kellett változnia s ime ily alakban feltaláljuk a régen jórészt szlávoktól lakott Kraszna megyében. Ott van a Berettyó-völgyében Nagyfalutól nyugatra Ip falu. Régen Ipu-nak, később rendszeren Ip-nak, ujabban a magyar, első szótagra eső, hangsúly miatt Ipp-nak is írják.

Mivel pedig a gepidák, vagyis az ősmagyaroktól jipoknak, ipoknak hallott lakosok germán eredetűek voltak, természetesen, hogy Ip első ismert lakosai germán neveket viselnek. Így 1208-ban az Ipon lakó királyi bölény-vadászok tizedesét Mars-nak hívták,³ 1213-ban pedig az egyik idevaló vádlót Perman-nak (új németiséggel Bärman) írják. A falu bírása ugyanekkor Joachim nevet viselt.⁴

Az ípi bölény-vadászok foglalkozása nagyon jól illik ahoz, amit már 1904-ben is állítottam és bebizonyítottam, hogy a székelyek eredetileg erdők mellett lakó s azok tisztásain jó-

¹ Stritter: Memoriae populorum. I. 381—850. II.

² Melich: Szláv jövevényszavaink. II. 93. 187.

³ Váradai tüzesvaspróbalajstrom. 330 szám.

⁴ U. o. 156 sz.

szágaikat legeltető pásztor-népek voltak. Azért választotta ki a király már 1208 előtt közülök az ő bölény-vadászait, mert az ilyen erdőt járó népség ismerte a bölények búvóhelyeit és nyársaival vagy hajító dárdáival el tudta őket ejteni. Úgy tudom, hogy az utolsó bölényt is székelyek ejtették el 1717-ben, a csíki havasokban.

Ip helynév tehát emléke a régi gepida, helyesebben jip nemzetnek.

Dr. Karácsonyi János.